

Alcover i Fabra: les afinitats discrepants

JOSEP MURGADES,
professor de la Universitat de Barcelona

*...quan la història hagi esborrat els accidents,
les dues figures, la d'en Fabra i la de l'Alcover,
quedaran restablertes i es complementaran
en l'obra de redreçament de la llengua,
cadascuna en el seu marc respectiu.*

Alexandre GALÍ (1979, p. 84)

Se sorprendria algú si afirmàvem que, avui, el conjunt de la societat catalana és més a la vora dels temps de mossèn Alcover i de Pompeu Fabra que no pas hi era a mitjan segle xx?

Una afirmació, aquesta, que no és sinó la versió aplicada de la que fa Edward Hallett Carr —en un seu llibre de referència obligada, també, per a tot filòleg de formació historicista— quan constata «that it may make perfectly good sense to say, for example, that we are nearer today to the Middle Ages than were our great-grandfathers a century ago, or that the age of Caesar is nearer to us than the age of Dante» (Carr, 1969, p. 30).

En efecte, gràcies a això que anomenem perspectiva històrica, és a dir, al fet —observat també per Carr— que «great history is written precisely when the historian's vision of the past is illuminated by insights into the problems of the present» (Carr, 1969, p. 31), estem llavors en condicions de remuntar-nos orsianament de les anècdotes del dia a dia fins a les categories derivades d'una comprensió de més abast. De manera que, allò que d'antuvi, en el seu moment coetani, podia haver-se mostrat com un desplegament d'actuacions contradictòries i fins i tot antitètiques, passats els anys pot acabar adquirint la dimensió pròpia de dinàmiques certament diferenciades entre si, però a la llarga indefectiblement confluents, sinèrgiques.

Millor il·lustrar-ho tanmateix a propòsit dels dos personatges —dels dos homenots— que ens ocupen: Alcover i Fabra. És clar que avui sabem, amb els anys i panys transcorreguts de llavors ençà, que tots dos s'inscriuen dins els grans moviments successius de redreçament social, cultural i polític d'aquest país: Renaixença, Modernisme, Noucentisme. Alcover, a cavall dels dos primers; Fabra, del segon i del tercer.

Això que sabem ara nosaltres, però, no és pas tan evident que ho sabessin —que ho haguessin pogut saber— ells (com tampoc no és clar que els humanistes dels segles xv i xvi fossin conscients d'estar protagonitzant el que després hem anomenat Renaixement).

De fet, Alcover s'hauria resistit a veure's associat amb un concepte —el de Modernisme— que ell més aviat deuria tendir a identificar amb el corrent herètic homònim coetani. I Fabra possiblement no hauria vist tampoc gaire de bon ull que el posseïen en relació amb el que, per aquells seus anys, no passava de ser majoritàriament considerat sinó com un corrent literari de poetes tocaposats i llepafils: el Noucentisme.

Ara: Alcover, nodrit del romanticisme inherent a la Renaixença, desenvolupa una pràctica lingüística que es correspon amb la poètica de la paraula viva del cap visible del Modernisme principatí, Joan Maragall. Mentre que Fabra, abeurat en el positivisme vehiculat també gràcies a una de les altres vessants constituents del mateix Modernisme, acaba desplegant altrament una pràctica lingüística que presenta molts punts en comú amb la poètica arbitrària teoritzada pel cap visible de l'altre gran moviment, el Noucentisme d'Eugeni d'Ors.

Uns deutes, aquests, que troben concreció diàfana en la que en molts sentits constitueix l'obra cabdal respectiva de cadascun de tots dos: el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), de 1926-1962, i el *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de 1932.

El primer és fruit d'una ambició inventarial exhaustiva. El segon, d'un imperatiu pragmàticament delimitat. Aquell obeeix a la vocació d'esponja que té la rauxa modernista (tot, sempre que sigui espontani, genuí, viu, hi té cabuda). Aquest, a la vocació de filtre que imposa el seny noucentista (sols hi entra allò tingut per diasistemàtic, codificable, operatiu). L'un triga ben bé mig segle fins a arribar a compleció (amb el tall de la guerra civil en l'endemig). L'altre, encara no dues dècades (amb la cesura també en l'endemig de la dictadura primoriverista). Mentre i tant no s'enllesteix la magna publicació del DCVB, l'usuari corrent de la llengua disposa d'una eina de consulta i de treball mínima (en espera de la publicació del «gros diccionari de l'Institut») en el DGLC. Després de l'aparició del darrer volum del DCVB és l'usuari corrent, com ja també així mateix l'estudiós i el professional de la llengua, qui troba en el DCVB una mina d'informació i de coneixements.

Josep Murgades durant la seva intervenció a l'acte inaugural (Teatre Principal).

Passats els anys, totes dues grans aportacions, cadascuna des de l'especificitat respectiva, i a desgrat de les vicissituds històriques i personals prou diverses que han marcat l'elaboració de l'una i de l'altra, esdevenen més que mai eines complementàries i perfectament compatibles (Galí, 1979, p. 69-86).

A propòsit també d'aquestes vicissituds, i en relació amb la diferent trajectòria dels dos màxims artífexs de totes dues obres: Fabra, certament, la tira endavant primer gràcies al suport d'un polític catalanista, Prat de la Riba, i del mecenatge privat després, bàsicament el de Cambó (Miracle, 1968, p. 535-536). Alcover, ben altrament, compta d'antuvi amb el suport (per allò possiblement del «divideix i venceràs») ni més ni menys que del rei espanyol Alfons XIII, tot i que a la llarga el DCVB acaba essent una realitat perfeta també gràcies sobretot a la iniciativa privada (DCVB: llista d'agraïments a l'inici de cada volum).

I bé, tot i com en el seu moment podien repugnar les maniobres d'acostament empreses per Alcover a la monarquia borbònica amb vista a l'obtenció de l'ajut financer necessari (igual com ben del cert podia repugnar-li a ell el compromís de Fabra amb la causa del catalanisme polític), a hores d'ara no se'ns mostren totes dues estratègies com a irrenunciables en els sempre redoblats esforços d'una llengua com la catalana simplement per sobreviure? Segons moltíssims catalans—d'ací, d'aquí, d'allí—, no és el català també una llengua espanyola? I, doncs, segons això,

no és legítim i oportú de reclamar també per a ella un reconeixement i un foment per part de l'Estat demogràficament proporcionals si més no als que aquest mateix Estat comú dispensa al castellà?

I si, malgrat tot (malgrat actuacions com la d'Alcover), ni aquest reconeixement ni aquest foment no s'acaben de substantivar en res de positiu, no és hora llavors —i ara— d'extreure'n conclusions en el sentit imaginable? És a dir, en el sentit que possiblement n'hauria acabat extraient també Alcover si no s'hagués mort poc després (el 1932).

Pel que fa a l'activisme en pro d'idèntic objectiu comú a tots dos prohoms: el del coneixement més aprofundit de la llengua i la subsegüent divulgació d'aquell en benefici de la revitalització d'aquesta, no resulten les respectives campanyes empreses per Alcover i per Fabra de factura tan vària com, alhora, indestriables a la llarga del *métier* propi de tot lingüista empíric?

Alcover és qui fa, incansable, treball de camp arreu del domini lingüístic, qui trepitja materialment tot el territori a la cerca i captura de la realitat oral de la llengua en primera instància (Perea, 2005, p. 17-83). Fabra és qui, del laboratori de l'Institut estant, treballa damunt la informació fornida no sols per textos antics, sinó per textos del dia, entenenent per tals els produïts no sols pels literats consagrats del moment, sinó els sorgits en ploma del gasetiller anònim de premsa diària o en ploma de qui sigui el redactor de qualsevol escrit circumstancial (Fabra, 2010, *pàssim*).

I si Alcover és qui funda i publica, des del voluntarisme més extrem i talment un franc tirador, el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-1926), i qui fa possible la celebració del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i la subsegüent edició de les *Actes* corresponents (1908), Fabra, pel seu compte, és qui, ja investit d'autoritat institucional, desplega com a conferenciant un profitós activisme divulgatiu arreu del Principat (Fabra, en premsa) i, més ocasionalment, al País Valencià (Ferrando, 2000; Pitarch, 2010) i, una vegada (el 1925) també a Mallorca (Massot, 1972; Miralles, 2000).

A la llarga, i vist també de la nostra posteritat estant, no es revelen igualment totes dues comeses com a convergents en el mateix propòsit de redreçament i de dignificació de la llengua que a tots ens agermana?

Encara, i en allò concernent els referents internacionals a què es remeten tots dos autors a fi de consolidar l'obra respectiva: Alcover pren com a guia models preferentment pouats de la filologia alemanya (Eberenz-Greoles, 1990; Perea, 2005, p. 101-109), mentre que Fabra, sense menystenir aquells, se serveix més dels procedents del món francès i anglosaxó (Mascaró, 2006; Julià-Muné, 2009). Però tots dos, inseparablement, relliguen la llengua catalana dins l'àmbit de la romanística i de la lingüística internacionals: estudiant aquestes per explicar-se millor la catalana, però alhora també tot situant aquesta en l'ampli context científic europeu.

I si tots dos, com és igualment prou sabut, en el marc de la Gran Guerra, es pronuncien, com s'esperava, atesa llur més que diferenciada trajectòria biogràfica, en pro respectivament cadascun d'ells de l'un i de l'altre bàndol bel·ligerants —Alcover a favor dels imperis centrals, Fabra a favor de les potències aliades—, això no fa al capdavant sinó reflectir la confrontació de parers que va dividir l'opinió pública catalana i espanyola en general, sense que calgui veure en aquesta antítesi —sempre des de la retrospectió— cap dilema irreconciliable o excloent.

(En un tal sentit, i si se'm permet l'incís personal, diré que és aquella avinentesa històrica l'única en què em considero particularment més pròxim al mossèn que no pas a l'enginyer, bé que per raons ben altres a les que feien d'aquell també un decidit partidari de la causa germànica i no pas de la francobritànica.)

Diferents com tots dos grans mestres ho són, així mateix, els respectius dos grans deixebles més destacats d'ells: l'illenc Francesc de Borja Moll i el principatí Joan Coromines. Massa relativament poc temps van poder beneficiar-se aquests del mestratge personal d'aquells, però és prou notable i notori com cadascun d'ells, cadascun a la seva manera, va prosseguir-ne l'obra, en unes realitzacions respectives d'importància decisiva per a la llengua i —no cal ponderar una altra vegada com— absolutament complementàries entre si.

No és hora doncs llavors, segons tot això —i segons tot d'altres arguments que cabria igualment adduir—, de relegar les discrepàncies reals, sonades, innegables, entre totes dues grans personalitats, a l'àmbit ja alludit de la mera anècdota i mirar de fer per comprendre-les des de la gran categoria —científica i nacional— que les conjumina?

A què trauria cap a hores d'ara, que commemorem i que celebrem el centenari de la fundació de la Secció Filològica de l'IEC, presidida primer per l'un, Alcover, i després per l'altre, Fabra, de retreure per enèsima vegada episodis més o menys grotescos i declaracions prou abruptes —de l'un en contra de l'altre (Masot, 1985, p. 145-160; Bladé Desumvila, 1965, p. 391-393) i de l'altre en contra de l'un (Wifred, 1912; Miracle, 1968, p. 468-469)—, la major part de vegades transmeses no pas per manifestació directa sinó a través de reports de tercers?

Sempre millor, posats a parlar de la relació entre tots dos personatges, fer-ho sobre la base d'escrits i no pas fent cas més del compte de comentaris volanders i sempre pervinguts en ploma o boca d'altri.

En aquest aspecte, paga la pena de cridar l'atenció sobre un curiós text —de Fabra a propòsit d'Alcover— pràcticament desconegut fins ara, almenys pel que fa a l'atribució que ara sabem que cal fer-ne inequívocament a Fabra, tot i que, per algun motiu que ara com ara se'ns escapa, va aparèixer signat per qui llavors era secretari general de l'IEC, Ramon d'Alòs-Moner. Es tracta de la notícia biogràfica del mossèn mallorquí, amb valor gairebé de necrològica, que surt publicada en el

volum miscel·lani destinat a commemorar el primer quart de segle de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC, 1935, p. 67).

Doncs bé, a l'Arxiu de l'IEC se n'ha conservat, en dos fulls manuscrits de pròpia mà per Fabra, la mateixa versió pràcticament idèntica, així com també dos fulls del mateix text només que en versió mecanoscrita i amb alguna mínima correcció mecànica a mà. Així mateix, a l'Acta de la Secció Filològica corresponent a 4.III.1935, es llegeix: «El Sr. Fabra ha llegit a la Secció la biografia de Mn. A. M. Alcover destinada al volum dels vint-i-cinc anys de l'IEC». Proves totes elles més que feaents de com la redacció d'aquest apunt biogràfic fou feta per Fabra i no per qui l'acabà signant en el text ja imprès i publicat.

Cal dir que, en aquest text (Fabra, en premsa), el seu autor no pot pronunciar-se en termes més ponderats i asèptics —com escau a una tal mena d'escrit—, però alhora també més distanciadament equànimes, sobre el dilatat periple d'Alcover com a estudiós de la llengua? Si tant a les antípodes del seu predecessor en la presidència de la Secció Filològica s'hagués sentit Fabra, s'hauria avingut a ser ell tot just el redactor de la tal nota biogràfica?

Potser no serà sobrer acabar com ja hem començat. Invocant una vegada més aquest vademècum de tot historiador —o de tot filòleg de formació historicista— que és l'obra citada d'Edward Hallett Carr. I tot convenint amb ell, doncs, que «the desire to postulate individual genius as the creative force in history is characteristic of the primitive stages of historical consciousness» (Carr, 1969, p. 39).

Superar aquests estadis primitius, doncs, segons ha de ser el nostre propòsit avui i aquí, no significa pas llavors oblidar o negligir la importància del geni individual —Alcover, Fabra, en aquest cas—, sinó reconèixer la força d'aquest geni en el marc d'un procés històric molt més ampli i complex, dins el qual el tal geni individual —Alcover, Fabra— és tant producte com alhora agent de transformacions cabdals, i és també alhora tant representant com així mateix creador de les forces socials que canvien el món.

O, en el cas que ens ocupa: el geni individual d'Alcover i de Fabra, de Fabra i d'Alcover com a producte i agent de les forces socials que canviaven la llengua i, amb ella, també la història. La llengua d'ells, que era i que és també la nostra, i que ho continua essent en el context d'una societat i d'un moment, els nostres, prou diferents dels que van compartir i viure Alcover i Fabra, però dels quals tanmateix ens sabem i ens volem descendents.

Per això és llavors que els retem ara homenatge, i que si subratllem les afinitats discrepants entre ells dos és perquè no podem estar més convençuts que, cadascun d'ells pel seu compte, va contribuir a assegurar pervivència i validesa a la llengua que els era i que ens és comuna.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BLADÉ DESUMVILA, A[rtur] (1965). *Contribució a la biografia de Mestre Fabra*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor.
- CARR, Edward Hallett (1961). *What is History?* Londres: Macmillan and Co Ltd.
- EBERENZ-GREOLES, Carme (1990). «Bernhard Schädel i els Paisos Catalans». *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, p. 137-166.
- FABRA, Pompeu (2006). *Articles erudits. Gramàtiques anglesa i francesa. Obres completes*. Vol. 3. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2010). *Converses filològiques. Obres completes*. Vol. 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (en premsa). *Textos i materials. Obres completes*. Vol. 9. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO, Antoni (2000). «Fabra i el País Valencià». A: *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 121-157.
- GALÍ, Alexandre (1979). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya: 1900-1936*. Llibre I: *La llengua. Entitats defensores i propagadores*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí.
- GINEBRA, Jordi (2006). *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- IEC (1935). *L'Institut d'Estudis Catalans: Els seus primers xxv anys*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2009). *Pompeu Fabra i l'entorn lingüístic europeu*. Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu.
- MASCARÓ, Joan (2006). «L'obra científica de Pompeu Fabra. Articles majors». A: FABRA (2006), p. 13-54.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1972). «Pompeu Fabra i Mallorca». A: *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona: Curial, p. 111-120.
- (1985). *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRACLE, Josep (1968). *Pompeu Fabra*. Barcelona: Aymà.
- MIRALLES, Joan (2000). «Fabra i les Illes Balears». A: *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 59-119.
- PEREA, Maria Pilar (2005). *Antoni M. Alcover dialectòleg, gramàtic, polemista*. Barcelona: Fundació Germà Colón Domènech: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PITARCH, Vicent (2010). *La influència de Pompeu Fabra en el valencianisme*. Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu.
- WIFRED [pseud. d'Antoni Rovira i Virgili] (1912). «Mossèn Alcover y l'ortografia». *L'Esquella de la Torratxa*, 1738 (19 abril), p. 261; cit. per GINEBRA (2006), p. 52-54.